

MOLNÁR TERÉZIA:

Kemenespálfa demográfiai viszonyai

- XVIII. század vége, XIX. század eleje -

Adalékok a település történetéhez

Kemenespálfa Vas megyei község. A *Kemenesalja* déli részén alakult ki két, hajdan önálló településből, *Martonfából* és *Pálfából*. A két önálló település létét térképészeti adatok támasztják alá. Első térképi ábrázolása II. József uralkodásának időszakához kötődik. Az ő rendeletére készül el az un. "*Josephinische Aufnahme*", Magyarország első katonai felmérése (1784). A falu neve szempontjából érdekes az 1871-es térképi ábrázolása, amely valószínűleg az 1869-ben megkezdődött monarchiabeli 3. katonai felmérés része. A két falu Martonfa és Pálfa néven világosan felismerhető. A *kemenes* szó használata a szlávok közvetítésével a görög nyelvből került hozzánk, jelentése: *kavicsos*. Ellentétben azonban az északi kemenes előnevű községekkel, ahol a földterület nagyobb része valóban kavicsos, nálunk az un. cseri talaj kiváló. A két falut valószínűleg 1872-ben olvasztották egybe és kapta a "kemenes" előtagot.

Martonfalva és Pálfa egyik részét a XIV. sz. közepétől 1705-ig a szépmúltú *Martonfalvy-család* bírta, amelyből kiemelkedik Martonfalvy Imre, enyingi Török Bálint írődeákja. Legjelentősebb műve *Naplótöredéke* (1555) és *Emlékirata* (1585).

A falu lakosságára vonatkozóan *Fényes Elek* a következőket közli 1836-ban: "Martonfa: magyar falu, 125 katolikus, 32 evangélikus, 17 zsidó lakos, földesúr: többen, Pálfa: magyar falu Jánosháza mellett, 171 katolikus, 246 evangélikus lakos. Evangélikus templom. Határja sok helyt mocsáros. Földesúr: Nagy, Takács."

Kemenespálfáról, mint a *bobai gyülekezet filiájáról* 1695-ben történik említés, mégpedig Jánosházával együtt a következő módon: "*Janoshaziensis et Palfalva*" - valószínű tehát, hogy Jánosházának volt a filiája. Ezt megerősíti a kemenesaljai és győri esperességek által készített hivatalos kimutatás 1725-ből. A latin egyházi felsorolásban a vas megyei gyülekezetek között áll. "43. *Eccl. Janoshaziensis per Plebanum occupata, cum filiali Pálfa*" (azaz a jánosházi gyülekezet, plébános által elfoglalva, Pálfa filiával, a hozzátartozó gyülekezeti fiók résszel).

A kutatási módszer és alkalmazása

Kemenespálfa történetére vonatkozóan a levéltári anyag elég szegényes. Ezért kezdtem el foglalkozni az egyházi anyakönyvekkel, mint eddig ki nem aknázott forrásokkal.

A történeti demográfia a népesedési viszonyokat kölcsönhatásban és fejlődésben vizsgálja. A rendszeres statisztikai felvételek (1869) előtti időszakban e kérdések tanulmányozásához alapvető forrást az egyházi anyakönyvek adnak. A valós eredmények elérése érdekében igen lényeges az anyakönyvek forrásértékének tisztázása. A házasságkötési, keresztelési és halotti anyakönyvek nem egyforma forrásértéket képviselnek.

A hagyomány szerint mindkét település *evangélikus hitre* tért, majd fokozatosan Martonfalván tért nyert a *katolicizmus*. Sem az evangélikus, sem a római katolikus felekezetnek nem alakult ki önálló egyháza. Az evangélikus anyakönyvek Bobán 1783-tól maradtak fenn, a római katolikus anyakönyvezés Jánosházán 1730-tól vált pontosabbá. Tehát főbb jellemzői: egyrészt a felekezeti megosztottság, másrészt a filia jelleg. Mennyire jelentettek ezek hátrányt a munka során? Az első gyakorlatilag kiküszöbölhető, ha a vizsgálatot a környező településekre is kiterjesztjük. Ez megvalósíthatónak bizonyult, hisz az evangélikus anyakönyveket Bobán, a katolikusokat pedig Jánosházán megtaláltam.

Komolyabb nehézségeket okozott a filia jelleg, hiszen az anyakönyvezés ismert pontatlanságai még erősebben jelentkeznek a távolsági okokkal magyarázhatóan (pl. keresztelési adatoknál, amikor a gyermek előbb meghal, minthogy megkeresztelnék, így a bejegyzés róla az anyakönyvben elmarad).

Az egyik fő kérdés tehát az, hogy érdemes-e, illetve lehet-e foglalkozni a demográfiai viszonyok elemzésével ilyen körülmények között, főként a filia jellegre gondolva. Szeretném, ha sikerülne bizonyítani, hogy érdemes a filiákkal is foglalkozni, nem elveszett területek a kutatás számára, s a demográfiai viszonyok elemzéséhez fontos adalékot szolgáltathatnak.

A kutatási módszer *Michel Fleury* és *Louis Henry* által kidolgozott szisztémára támaszkodik. Első kézikönyvük 1956-ban jelent meg, majd bővített kiadását 1965-ben adták ki.

Magyarországon először *Kováts Zoltán* alkalmazta a csurgói jobbágycsaládok demográfiai körülményeinek vizsgálatánál. Ő nevezte el *családrekonstrukciós módszernek*.

A munka első lépése: az anyakönyvekből alapcédulákra kerülnek a név teljes feltüntetésével a kigyűjtött házasságkötési, keresztelési és halálozási adatok. Ezután következik a nem név szerinti (nem nominatív) feldolgozás. Megállapítjuk, hányan kötöttek házasságot, születtek és haltak meg évenként, milyen családi állapotúak voltak, hova valók és hány évesek voltak a házasulók, milyen volt a nemek aránya az újszülöttek között, mennyi idős korokban és milyen okból haltak meg a férfiak és nők. Érdekes lehet a házasságkötések, a születések és halálozások havi ingadozása is.

A nominatív feldolgozás az anyakönyvi bejegyzéseknek a családi és személynevek alapján végzett csoportosítása. Az egy családra vonatkozó adatokat egy csa-

ládlapra gyűjtjük össze. Feltétlenül szerepelniük kell a következő adatoknak: az apa és anya házasságkötésének időpontja, az anya születésének, gyermekeik születésének és a házasság megszűnésének időpontja. A családlapon meghatározzuk, hogy a gyermekek az anya hány éves korában születtek, és hány hónap telt el a házasságkötés és az első, valamint az azt követő szülések között. Végezetül pedig a munkatáblák összeállítása következik.

A családrekonstrukciós módszerrel kiszámíthatjuk a legfinomabb demográfiai mutatókat (pl. az anyák életkora szerinti születési arányszámokat, a szülések közötti átlagos intervallumokat stb.). Ezért nevezik a családrekonstrukciót a *"történeti demográfia királyi útjának"*, szemben az egyszerűbb módszerekkel, amelyeknek segítségével csupán jóval durvább képet kaphatunk a népesedési folyamatokról. A családrekonstrukciónak a hátránya viszont az a tény, hogy egy-egy település adataiból nem következtethetünk az országos demográfiai folyamatokra.

A családi fvek összeállítása szempontjából igen fontos a házasságkötéssel kapcsolatos adatok megléte. Itt a legnagyobb gondot az jelentette, hogy nem jegyzik pontosan a házasságra lépők korát. Ezt úgy hidalhatjuk át, hogy vagy a halálozaskor jelzett élettartamból következtethetünk vissza, vagy a keresztelési anyakönyvből próbáljuk meg kikeresni.

A keresztelési anyakönyveket gondosan vezették. Pl. az evangélikus anyakönyv 1820-tól már a következő részletességgel tárgyalja a keresztelésre vonatkozó adatokat: a születés napja, a keresztelés napja, a szülők-keresztzsülők nevei, a keresztelést végző lelkész neve. A születés és a keresztelés között az esetek 90-95%-ban 1-2 nap telt el, így a születés időpontjának és a keresztelés időpontjának eltérése a statisztikai feldolgozás szempontjából elhanyagolható.

A halotti anyakönyvekben az elhalálozott korára vonatkozó utalás általában szerepel, de gyakran a ténylegesnél többnek tünteti fel. Tartalmazza még az anyakönyv a temetés helyét, napját, a szertartást végző pap nevét, a szentséggel való ellátást. 1837-től jelentkezik a katolikus anyakönyvben az elhalálozott polgári sorsára vonatkozó bejegyzés. Az evangélikusoknál már 1820-tól, a katolikusoknál csak 1852-től tüntették fel a halálozás okát.

Általánosan jellemző, hogy a felekezeti megoszlást tekintve az evangélikusok vezetnek pontosabban az anyakönyveket. A XIX. századi anyakönyvek már sokkal részletesebbek, több adatot tartalmaznak, ezért megbízhatóbbak.

(A szerző - 1990-es helyi TDK-n I. helyezést elért -
dolgozatának összefoglalása.)

(1991. március)